

Αφιέρωμα στο 1922

Στιγμιότυπο από τη Δίκη των «Εξ». Στην πρώτη σειρά οι Μ. Γούδας, Γ. Μπαλατζής, Ξ. Στρατηγός, Δ. Γούναρης, Ν. Στράτος, Π. Πρωτοπαπάδης

Μια δίκη για έγκλημα ή μια δίκη-έγκλημα;

Η Δίκη των «Εξ», παρακολούθημα της **Μικρασιατικής Καταστροφής** και καρπός του **Εθνικού Διχασμού και των άβυσσων παθών του**, άφησε ένα ανεξίτηλο στίγμα στον νομικό πολιτισμό της χώρας

ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Τα γεγονότα τα συνδεδεμένα με τη μικρασιατική εμπλοκή της χώρας μας το 1919 και κυρίως η δραματική κορύφωση τους το 1922 ως προς το νομικό τους σκέλος συζητήθηκαν επί 15 ημέρες σε μια ενδικοφανή δραματοποίηση που είχε ταυτόχρονα στοιχεία καθαράς, εξλασμού, πολιτικής εκδίκησης και ξεκαθαρισματος προσωπικών λογαριασμών. Ως προς δε το σκέλος των πολιτικών ευθυνών, κατά τα φαινόμενα, θα συζητούνται όσο υφίσταται ελληνικό έθνος με ιστορική μνήμη. Και θα τροφοδοτούν πάθη άβυσσα ενόσω υπάρχουν Έλληνες με, έστω και εξ οικογενειακών ασηνήσεων, μνήμες του δράματος. (Τι θα μπορούσε να είναι πιο αποκαλυπτικό από την απόπειρα παρέμβασης προσφυγικών σοματείων στη δίκη που διεξήχθη... 88 ολόκληρα χρόνια μετά το δράμα με στόχο να μην υπάρξει αναηλεόληση και «δικαστική λεύκανση» των καταδικασθέντων.)

Πλειοδοσία μαζιολογισμού

Ως προς το θέμα του επιμερισμού των πολιτικών ευθυνών έχουν γραφεί πάμπολλα: αν αυτές βαρύνουν τον «μεγαλομανή» *Βενιζέλο*, για το αρχικό «άφρον και τυχοδιωκτικό χειρισμό» που υπερίσχυσε την κατά βάση προσωπική στήριξη του *Λόιπ Τζορτζ* και υπετίμησε τις επιφυλάξεις ή τα αντίθετα συμφέροντα άλλων διεθνών παραγόντων, ή αν πρέπει πρωτίτως να καταλογιστούν στους μοιραίους, άβουλους και περιδέεις μπροστά στο πολιτικό κόστος κυβερνητικών διαδόχους του, οι οποίοι συνέχισαν και διευρύναν την εμπλοκή σε ένα, και με ευθύνη τους, εμφανώς επιδεινούμενο διεθνές περιβάλλον. Τα γραφόμενα δε σπανίως είναι νηφάλια. Ευλόγως, αν συνεκτιμηθούν τόσο οι αντιδημοκρατικές και δικωτικές κατά τον αυτιάλλον πράξεις των δύο παρατάξεων κατά τη φροβερή επταετία 1915-1922 όσο και οι επιμέρους ενέργειές τους, προς επίδωξη της εθνικής φιλοσοφίας τους, που επέτρεπαν στους ανυπάδους να τους βλέπουν ως «προδότες». Η απόλυτη ταύτιση αμοιρότερων με κάποια από τις αντιμαχόμενες στον Μεγάλο Πόλεμο συμμαχίες, η προσφορά από τους μεν Καβάλας και Δράμας, οι συμπαιγνίες των δε με τους Βούλγαρους από το 1916 και μετά, ο ναυτικός αποκλεισμός της Αθήνας που προκάλεσε αποδείο στο κωνσταντινικό κράτος (γιας πήσαν οι Αγγλογάλλοι το ψωμί) είναι κάποιες από αυτές. Ωστόσο, θα περιοριστώ εν προκειμένω να αναφερθώ σε ένα μόνο γεγονός, δηλωτικό της τότε κατάστασης: την πλειοδοσία εθνικιστικού μαζιολογισμού εκ μέρους των δύο παρατάξεων. Χαρακτηριστικά...

Όταν ο *Βενιζέλος* - χρησιμοποιώντας κάθε είδους πεισίες, διεθνοπολιτικές μιλίες και ανενδοίαστους εκβασμούς - πέτυχε η νέα παλικιά κυβέρνηση (Τζιολλά) να δεχθεί την ανακατάσταση της καταγεληθείσης από την ίδια συμφωνία *Βενιζέλου* - *Τιτόνι* από την ομοειδή συμφωνία *Βενιζέλου* - *Μπινόνι*, η οποία επίσης μας διασφάλιζε τα Δωδεκάνησα πλην (προσωρινώς) της Ρόδου, η ναυαρχίδα του αντιβενιζελισμού το ανέδειξε ως περίπου εθνική μεθοδία. «Η μεγαλύτερα των Δωδεκάνησων μένει εκτός» ανέ-

Ο καθηγητής Θανάσης Διαμαντόπουλος

Ο καθηγητής Θανάσης Διαμαντόπουλος είναι ομότιμος καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Πιο πρόσφατο έργο του «Ο Εθνικός Διχασμός και η κορύφωσή του. Η Δίκη των «Εξ»: Εξιλασμός ή Δικαστικός φόνος» (εκδ. Πατάκη).

φερε πρωτοεξείδα κάτω από τέρσαστα φωτογραφία της νήσου. Ήταν η εποχή που, εάν η μια παραταξία έφτανε την Ελλάδα στο Νέο Δελχί, η άλλη θα την κατηγορούσε διότι κατέλιπε εκτός εθνικών συνόρων την... Καλκούτα. Ενώ όταν μέσα στο δραματικό διεθνές περιβάλλον του 1921 η ελληνική κυβέρνηση απέρριπτε εξακολουθητικά κάθε συμβιβαστική διαιμεσολάβηση των συμμάχων, η βενιζελική αντιπολίτευση πλειοδοτούσε - παρά τις αγωνιώδεις προειδοποιήσεις από το εξωτερικό του διαλλακτικού πλέον *Βενιζέλου* -, όλοι δε μαζί χαρακτηρίζαν τη Συνθήκη των Σεβρών ως «το ελάχιστον των εθνικών δικαίων». Κάτι που επέτρεψε στην «Καθημερινή» να αντιδιαστείλει την «εθνική υπευθυνότητα» του προέδρου της διεθνήουσας επιτροπής των Φιλελευθέρων, στρατηγού *Δαγκλή*, προς τον ενδοτισμό του «ηττοπαθούς» κριτικού ηγέτη.

Ο «ενδικοφανής φόνος»

Αλλά ας δούμε το λιγότερο διερευνημένο ζήτημα του καταλογισμού ποινικών ευθυνών και των συνακόλουθων καταδικών και εκτελέσεων μετά από μια παρωδία δίκης. Και ας ξεκινήσουμε από το προφανές: καμία διπλωματική αφέλεια ή πολιτική αμέλεια δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει το «εκουσίως και εκ προθέσεως υποστήριξαν την εισβολή του τουρκικού εθνικιστικού στρατού»

εισβολήν εις την επικράτειαν του βασιλείου του τουρκικού εθνικιστικού στρατού». Τίποτε, πλην ίσως του γεγονότος πως από το 1915 η χώρα είχε συνηθίσει να ζει με δύο «ξενικότητες προδοτικές» παρατάξεις. (Το ότι, βέβαια, η Ιωνία δεν αποπελούσε «επικράτεια του βασιλείου», αλλά έδαφος προσωρινώς καταχόμενο κατ' εντολή της Κοινωνίας των Εθνών αποτελεί νομικιστική λεπτομέρεια.) Αλλά και οι ειδικότερες πιυχές του κατηγορητηρίου θα δικαιολογούσαν τον χαρακτηρισμό περί ενδικοφανούς φόνου (ή ακόμη και περί δικαστικού κανβαλιισμού). Πιο συγκεκριμένα: Το βασικότερο σημείο του, από όσα συνηστούσαν εξειδίκευση της βασικής καταλογιζόμενης μομφής, ήταν όχι τόσο πως προκλήθηκε δημοψήφισμα για επάνοδο του Κωνσταντίνου, κάτι που αξίωνε όλος ο αντιβενιζελικός κόσμος, αλλά ότι οι κατηγορούμενοι δεν ανέστειλαν τη διεξαγωγή του σχετικού δημοψηφίσματος που είχε προκηρυχθεί για την 22α Νοεμβρίου 1920. Ως όφειλαν να κάνουν, κατά το κατηγορητήριο, αφού... 36 ώρες νωρίτερα, το βράδυ της 20ής Νοεμβρίου, οι πρόβειοι των νικητριών του πολέμου Δυνάμεων ενημέρωσαν την κυβέρνηση *Δημητρίου Ράλλη* πως θα θεωρούσαν την επαναφορά στον θρόνο του γερμανόφιλου μονάρχη εχθρική πράξη, που θα τις έστρεφε εναντίον της Ελλάδας. Μόνο που οι επτά από τους οκτώ καταδικασθέντες (στην κακώς επονομασθείσα Δίκη των «Εξ») δεν ήταν υπουργοί της κυβέρνησης που αποφάσισε να ανοίσει την προεδροποίηση. Αλλά ο συνταγματάρχης *Καλογεράς*, της υπό του *Θεόδωρου Πάγκαλου* τριμελούς ανακριτικής επιτροπής που ανέταξε το κατηγορητήριο, υποστήριξε τη θεωρία περί... αναδρομικής ευθύνης για τη μη αναβολή του δημοψηφίσματος όσων έγιναν μεταγενέστερα υπουργοί!

Αν σε αυτά προσθέσουμε την προσωπική εμπάθεια του βασικού μάρτυρα κατηγορίας στρατηγού *Παπούλα* κατά του *Γούναρη*, ο οποίος, ως προδουλογός, τον χαρακτήριζε στο υπουργικό συμβούλιο «αγιάδαρο» (σημειώστε, οι αντικαταστάσεις των εμπειροπόλων στρατιωτικών που καταλόγιζε το κατηγορητήριο στον Χατζηανέστη είχαν γίνει σχεδόν όλες από τον... Παπούλα) την προσωπική εμπάθεια του συντάκτη του κατηγορητηρίου Πάγκαλου κατά του τελευταίου αρχιστρατήγου, ο οποίος το 1912 είχε αξιώσει την τιμωρία του ως «εγκληματία πολέμου» λόγω μαζικών εκτελέσεων τουρκαλλανών χωρικών και συγκάλυψης βιασμών μουσουλμανίδων την επιθυμία βενιζελικών στρατιωτικών που ήθελαν να πολυτευθούν (ή «Επανάσταση») το 1922 το είχε επιτρέψει στους εν ενεργεία εντολιούς να ικανοποιήσουν τους πρόσφυγες για να πάρουν τις ψήφους τους» και τις αναφερόμενες στο κατηγορητήριο ασεπίτες περί μη απόκτησης από την Ιταλία των Δωδεκάνησων (αφού ουδαμόθεν επικυρώθηκε η Συνθήκη των Σεβρών, ώστε να μπορεί να μας τα παραχωρήσει η Ιταλία...)· νομίζω πως δικαιολογείται η διερόσημη μήπως θα ήταν προτιμότερη η άνευ δίκης εξιλαστήρια εκτέλεση, όπως αρχικά ζήτησε ο Πάγκαλος, για να μην υπάρξει αυτό το ανεξίτηλο στίγμα στον νομικό πολιτισμό της χώρας.

Καμία διπλωματική αφέλεια ή πολιτική αμέλεια δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει το προσαπτόμενο στους κυβερνήτες της περιόδου 1920-22, καθώς και στον αρχιστράτηγο Χατζηανέστη, ότι «εκουσίως και εκ προθέσεως υποστήριξαν την εισβολή του τουρκικού εθνικιστικού στρατού»